

04

คำให้การสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ยุคล่าอาณานิคมในจีน พม่า เวียดนาม และอินโดนีเซีย*

Affidavits in the period of King Rama III regarding
Colonization Events in China, Burma, Vietnam and
Indonesia

ธนโชติ เกียรติณภัทร**

Thanachot Keatnapat

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึก
ศึกษา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมี รศ.ประยูร ทรงศิลป์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

** นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาจารึกศึกษา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

คำให้การในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงเหตุการณ์บางส่วนทางประวัติศาสตร์ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เนื่องจากเป็นเอกสารที่รัฐจัดทำขึ้นโดยจดบันทึกจากปากคำของผู้ให้การที่มีส่วนรู้เห็น หรืออยู่ในเหตุการณ์นั้นๆ จากการศึกษาพบว่ามีคำให้การจำนวน 8 เรื่องที่เล่าเหตุการณ์เกี่ยวกับการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกในจีนและดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 4 เหตุการณ์คือ 1) อิทธิพลของอังกฤษในพม่า พบในคำให้การที่ผู้ให้การได้เดินทางไปยังเมืองมะดะลาเพื่อสืบราชการ จึงพบเห็นการปกครองของอังกฤษในเมืองมะดะลาหลังจากทำศึกชนะพม่า 2) อิทธิพลของอังกฤษในจีน พบในคำให้การทูตที่เดินทางไปยังปักกิ่ง ราชทูตไทยสอบถามเกี่ยวกับเหตุการณ์อังกฤษรบจีนในสงครามฝิ่น 3) อิทธิพลของฝรั่งเศสในเวียดนาม พบในคำให้การที่ผู้ให้การเดินทางไปสืบราชการเมืองญวน กล่าวถึงความขัดแย้งทางศาสนาในเวียดนามที่พระเจ้าแผ่นดินต่อต้านคริสต์ศาสนา จึงทำให้เกิดสงคราม และ 4) อิทธิพลของฮอลันดาในอินโดนีเซีย (บาหลี่) ซึ่งเนื้อหาในคำให้การกล่าวถึงสงครามขยายอาณาเขตของฮอลันดาในอินโดนีเซียไปยังเกาะบาหลี่เมื่อ พ.ศ. 2389 เรื่องราวที่บันทึกไว้ในคำให้การเหล่านี้ทำให้เห็นว่าชนชั้นปกครองของสยามในขณะนั้นได้รับรู้เรื่องราวภัยการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก

คำสำคัญ: คำให้การ; พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว; การล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก

A b s t r a c t

Affidavits during the period of King Rama III are evidence of great importance which reflect certain historic events at that time. These were documents produced by the government through the collection of affidavits given by relevant or contemporary witnesses. Following the study, there are eight affidavits which narrate westerners' colonization in China and Southeast Asia. The four events are 1) The British influence in Burma found in the affidavits given by witnesses traveling to Mo Tum Lerm to collect governmental intelligence thus witnessing British governance in Mo Tum Lerm after defeating Burma in the war. 2) The British influence in China found in affidavits by ambassadors travelling to Beijing, regarding Thai ambassadors' inquiry about when Britain fought with China in the Opium Wars. 3) The French influence in Vietnam found in affidavits given by witnesses travelling for intelligence collection in Vietnam, mainly concerning the religious conflicts in Vietnam in which the Monarchs objected to Christianity resulting in various conflicts and 4) The influence of Holland in Indonesia (Bali) which affidavits record information regarding the colonial war between Holland and Indonesia (Bali) in 1846. The stories recorded in these affidavits indicate that the ruling class of Siam were then aware of the threat western colonization posed.

Keywords: Affidavit; King Rama III; Colonization of Western Countries

บทนำ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ถือได้ว่าเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านจากยุคที่มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมหลังเสียกรุงครั้งที่ 2 ไปสู่ยุคที่อิทธิพลทางอำนาจและวัฒนธรรมจากตะวันตกเริ่มหลั่งไหลเข้ามายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บริบททางสังคมและประวัติศาสตร์บ่งบอกว่าสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นช่วงที่มีการเผชิญหน้ากับกระแสความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกที่เข้ามาพร้อมกับการค้าและเทคโนโลยี อันเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในทวีปยุโรปช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 และทฤษฎีของอาดัม สมิธ ที่สนับสนุนให้รัฐยกเลิกการค้าแบบผูกขาด เปิดโอกาสให้เอกชนค้าขายอย่างเสรี ทฤษฎีดังกล่าวได้ทำให้เกิดการค้าลัทธิพาณิชย์นิยมแบบใหม่ (Neo-Mercantilism) ที่บรรดาประเทศในยุโรปต้องการให้ประชาชนค้าขายอย่างสะดวกปลอดภัย จึงใช้กำลังทางเรือออกให้ความคุ้มครองแก่เอกชน เพื่อบีบบังคับให้ประเทศที่อ่อนแอกว่าค้าขายกับตนอย่างเสียเปรียบ ถ้าไม่ยอมโดยดีจะใช้กำลังเข้าบังคับที่เรียกว่า “นโยบายเรือปืน” (gun-boat policy) (ทวิศักดิ์ ล้อมลิ้ม 2542: 93) นโยบายดังกล่าวส่งผลให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ในระบบการค้าของตลาดโลก ชาติตะวันตกได้เข้ามาล่าอาณานิคมตามเมืองต่างๆ เพื่อใช้เป็นแหล่งระบายสินค้าและใช้แสวงหาทรัพยากรไปพร้อมๆ กัน อีก

ทั้งยังใช้เป็นแหล่งพักกลางทางระหว่างอินเดียนกับจีน และใช้เป็นที่พักผ่อนและเรือสินค้าเมื่อเกิดอุปสรรค

พ.ศ.2367 ปีแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงที่อิทธิพลของชาติตะวันตกเริ่มขยายอิทธิพลมาใกล้สยามมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสงครามอังกฤษกับพม่า ที่อังกฤษสามารถตีอย่างถล่มทลายและมะริดได้ อีกทั้งในเวลาต่อมาสามารถยึดดินแดนตอนใต้ของพม่าได้ทั้งหมด ทำให้ชนชั้นปกครองของสยามในเวลานั้น ต้องปรับเปลี่ยนปรับปรุงโลกทัศน์และนโยบายกับประเทศตะวันตกอย่างระมัดระวังและรอบคอบ (วิลาสงส์ พงศะบุตร 2531: 76) ซึ่งบันทึก ลีวชัยชาญ (2553: 42-43) กล่าวว่า ชนชั้นปกครองไทยโดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพยายามเรียนรู้และปรับเปลี่ยนการบริหารราชการแผ่นดินให้ทันโลก พระองค์จึงทรงติดตามข่าวสารและความเคลื่อนไหวต่างๆ อยู่เสมอ

หลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการติดตามข่าวสารและการรับรู้ของชนชั้นปกครองยุครัชกาลที่ 3 คือเอกสารประเภท “คำให้การ” เป็นเอกสารของทางราชการที่จัดทำและเรียบเรียงขึ้นจากการสอบถามบุคคลต่างๆ ที่เป็นเชลยศึก ผู้ที่เดินทางไปสืบราชการทัพ หรือผู้ที่เดินทางไปยังต่างประเทศ ซึ่งได้รู้เห็นสิ่งต่างๆ ในบ้านเมืองอื่น รวมถึงการสอบถามข้อมูลที่ได้จากการให้ปากคำของโจทก์ จำเลย หรือพยานในกระบวนการยุติธรรมหรือในชั้นศาล ดังนั้นคำให้การจึงถือเป็นหลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์ชั้นต้น

อีกทั้งยังถือได้ว่าเป็นจดหมายเหตุเนื่องจากเป็นบันทึกร่วมสมัยที่เขียนขึ้นในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกับที่เกิดเหตุการณ์ขึ้น ซึ่งมีคุณค่าในฐานะที่เป็นจดหมายเหตุร่วมสมัย ให้ข้อมูลในบางเรื่องได้เป็นอย่างดี

ผู้เขียนสนใจที่จะศึกษาถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกที่ปรากฏอยู่ในคำให้การสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยศึกษาจากเอกสารต้นฉบับในบัญชีหมวดจดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2367-2394) ซึ่งเก็บรักษาและให้บริการที่กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ

คำให้การในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ใช้ในการศึกษา

คำให้การสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ มีจำนวน 8 เรื่องดังนี้

- 1) คำให้การท้าวเซียงแก้วเมืองตากผู้ไปสืบราชการเมืองเมาะตำเลิม จ.ศ.1205 (พ.ศ.2386) เนื้อหากล่าวถึงท้าวเซียงแก้ว ซึ่งเป็นขุนนางเมืองตากไปสืบราชการที่เมืองเมาะตำเลิม ท้าวเซียงแก้วให้การว่าการศึกระหว่างอังกฤษกับพม่าอย่างสงบอยู่ และยังกล่าวถึงการปกครองในเมืองเมาะตำเลิมภายใต้การปกครองของอังกฤษว่ามีการตรวจตรารักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด
- 2) สำเนาคำให้การทูตเล่ม 1-2 เรื่องจำทูลพระราชสาส์นออกไปกรุงปักกิ่ง จ.ศ.1205 (พ.ศ.2386) เนื้อหาเป็นคำให้การของคณะราชทูตที่เดินทางไปกรุงปักกิ่งเพื่อถวายเครื่องราชบรรณาการแด่พระจักรพรรดิ ตอนท้ายคำให้การกล่าวถึงการศึกระหว่างจีนกับอังกฤษ และภูมิสถานเมืองปักกิ่ง
- 3) คำให้การหลวงยกกระบัตรเรื่องไปสืบราชการเมืองเมาะตำเลิม จ.ศ.1206 (พ.ศ.2387) เป็นคำให้การของหลวงยกกระบัตรและ

พระสุริยะเมืองตาก ที่ไปสืบราชการเมืองเมาะดำเลิมเกี่ยวกับ
ข้าศึกพม่ารบกับกะเหรี่ยงยางแดง ทั้งสองสอบถามข้อมูลจาก
กมอดอเล ซึ่งเป็นขุนนางเมาะดำเลิม ได้ความว่าการศึกที่พม่า
รบกับยางแดงนั้น พม่าไม่ยกทัพมาตีเมืองเชียงรายและเมือง
เชียงใหม่ อีกทั้งหลวงยกกระบัตรและพระสุริยะยังให้การเกี่ยว
กับการรักษาความปลอดภัยของอังกฤษที่ตนพบเห็นในเมืองเมาะ
ดำเลิม ซึ่งขณะนั้นมีข่าวลือว่าพม่าจะยกทัพมาโจมตี

- 4) คำให้การเรื่องสืบราชการเมืองเมาะดำเลิม จ.ศ.1207 (พ.ศ.
2388) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้
หลวงศรีเสนา งามขุนเทพศิรี ขุนศรีระวังไพร กองอาทมาตเมือง
อุทัยธานี ด้วยข้อราชการที่ไปสืบยังเมืองเมาะดำเลิม ขุนนางทั้ง
สองกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างชาวพม่าชาวมอญกับอังกฤษที่
ปกครองเมืองเมาะดำเลิมว่า อังกฤษไม่ยอมให้มอญพม่าตั้งบ้าน
เรือนบริเวณที่ไฟไหม้หน้าเมือง เนื่องจากจะขวางทางปืนเวลา
เกิดศึกสงคราม ทำให้มอญพม่าหนีออกไปอยู่เมืองเมาะตะมะ
- 5) คำให้การจังกั๊กเรื่องบรรทุกสินค้าไปจำหน่ายเมืองบาหลี่ จ.ศ.
1208 (พ.ศ.2389) เนื้อความในคำให้การฉบับนี้กล่าวถึงพระ
สวัสดิวารีแต่งเรือสินค้าให้จังกั๊กและคณะบรรทุกไปค้าขายที่
เมืองบาหลี่ จังกั๊กให้การเกี่ยวกับการค้าขายกับชาวเมือง การซื้อ
กาแพที่เมืองบาหลี่ และกล่าวถึงวิลันดา (ฮอลันดา) มารบบาหลี่
เนื่องจากเจ้าเมืองไม่อนุญาตให้วิลันดานำคน 5,000 คนมาอยู่
บนเกาะ พวกวิลันดาได้มาเร่งให้จังกั๊กออกเรือ เพราะจะได้ไม่
ขวางทางปืนเวลารบ จังกั๊กจึงต้องเดินทางกลับมายังกรุงเทพฯ
- 6) คำให้การตั้งเคาตะเวียน, ตั้งเคาเฉนญวนกับคำให้การมโน
สงครามเขมรเรื่องเจ้าเวียดนามตาย จ.ศ.1209 (พ.ศ.2390)
เนื้อหาเกี่ยวกับการซักถามตั้งเคาตะเวียน ตั้งเคาเฉน พ่อค้า

ญวน และมโนสงคราม ชาวเขมร เกี่ยวกับเหตุการณ์ครั้งพระเจ้า
เวียดนามเที่ยวตรีสุวรรณคต

- 7) คำให้การของหลวงพลเมืองตาก จ.ศ.1209 (พ.ศ.2390) เนื้อ
ความกล่าวถึงหลวงพลเมืองตาก ขุนโกษานุรักษ์ และแสนปัญญา
ไปสืบราชการเมืองเมาะตำเลิม เพื่อนำตัวมองสวายเอ กับมองฉิน
ทุก ซึ่งทะเลาะวิวาทด้วยเรื่องไม้ขนสีก กรมการเมืองตากได้
ชำระความแล้ว ให้นำตัวไปยังเมืองเมาะตำเลิม เนื่องจากมอง
ฉินทุกเป็นคนในบังคับอังกฤษ จึงต้องส่งมาให้อังกฤษที่เมือง
เมาะตำเลิมชำระความ
- 8) จดหมายคำให้การตั้งเคาสุเรื่องสืบราชการทางเมืองญวน จ.ศ.
1211 (พ.ศ.2392) กล่าวถึงตั้งเคาสุไปเมืองเว้สืบราชการในช่วงที่
พระเจ้าเวียดนามตือตักขึ้นครองราชย์ และตั้งเคาสุรายงานว่าได้
พบกับองโบจัน จึงทราบข้อมูลว่ามีกำปั่นฝรั่งเศส 18 ลำมาจอดที่
เกาะเทอเทียน นำปืนใหญ่และเงินมาขดใช้ให้กับญวนในสงคราม
ครั้งก่อน และพวกฝรั่งเศสมาปลูกเรือนทำค้าอยู่บนเกาะ แต่
ญวนไม่สามารถห้ามปรามได้ จึงคอยระมัดระวังอยู่ตลอดเวลา

คำให้การทั้ง 8 ฉบับนี้ เคยตีพิมพ์เผยแพร่เพียง 1 เรื่องคือ คำให้การ
จีนก๊กเรื่องบรรทุกสินค้าไปจำหน่ายเมืองบาหลี่ จ.ศ.1208 (พ.ศ.2389) ตี
พิมพ์ในหนังสือชุดประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 7 พิมพ์ครั้งแรกในงานศพนาย
อี เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ.2460

เหตุการณ์การล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกในคำให้การ สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำให้การทั้ง 8 เรื่องที่นำมาศึกษานั้นได้ให้ข้อมูลบางประการที่เป็น
ภาพสะท้อนเกี่ยวกับเหตุการณ์การล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกในช่วง
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อศึกษาวิเคราะห์แล้วพบว่ามี

บันทึกถึงเหตุการณ์ของชาติตะวันตกที่มีต่อจีนและประเทศต่างๆ ในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อได้แก่ อิทธิพลของอังกฤษในพม่า อิทธิพลของอังกฤษในจีน อิทธิพลของฝรั่งเศสในเวียดนาม และอิทธิพล ฮอลันดาในอินโดนีเซีย (บาทลี)

1. อิทธิพลของอังกฤษในพม่า

การแผ่ขยายอิทธิพลของอังกฤษไปในพม่าตรงกับรัชกาลของพระเจ้า จักรกายนว (พระยศีตอ) การที่อังกฤษทำสงครามกับพม่ามีสาเหตุสำคัญมา จากความพยายามของพม่าที่จะขยายอำนาจของตนไปยังดินแดนด้านตะวันตกในบริเวณแคว้นอัสสัม มณีปุระ และยะไข่ ซึ่งอยู่ติดกับเขตอิทธิพลอังกฤษ ในอินเดีย การยกกองทัพของพม่าไปยังดินแดนเหล่านี้ทำให้ผู้คนจำนวนมากหนีไปยังเขตอิทธิพลอังกฤษ เป็นเหตุให้เกิดปัญหาเรื่องพรมแดนกับ อังกฤษมาเป็นระยะๆ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ 2552: 35) ด้วยเหตุนี้อังกฤษ จึงประกาศสงครามกับพม่าในเดือนมีนาคม พ.ศ.2367 ผลของสงครามครั้งนี้ ทำให้พม่าต้องเจรจายอมความกับอังกฤษและยอมรับข้อเสนอในสนธิสัญญา ยันดาโบ คือเสียดินแดนยะไข่ ตะนาวศรี อัสสัมให้อังกฤษ เว้นเมืองแถบพะ ลิม ย่างกุ้งและมะตะมะที่คืนให้พม่า ซึ่งพม่าต้องยอมรับว่ามณีปุระ กะ แช และเจนเทียเป็นเขตแดนอังกฤษ รวมทั้งเสียค่าปรับหนึ่งล้านปอนด์ให้ กับอังกฤษ (หม่องทินอ่อง 2548: 216-217)

เมื่อพิจารณาจากปีที่เกิดสงครามอังกฤษพม่าในครั้งแรกนี้จะพบว่า ตรงกับ พ.ศ.2367 ซึ่งเป็นปีแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า อยู่หัว ทางกรุงเทพฯ ได้ส่งกองทัพไปร่วมรบกับอังกฤษ แต่ภายหลังต้อง ยกทัพกลับเพราะแม่ทัพไทยไม่ยอมอยู่ภายใต้บังคับบัญชาอังกฤษ และเมื่อ ชนะสงครามแล้วอังกฤษแจ้งมาว่าจะยกเมืองทวายคืนให้ แต่ทางกรุงเทพฯ ตอบกลับไปว่าเมื่ออังกฤษตีได้แล้วก็ขอให้รักษาไว้ สยามไม่มีประสงค์ใน ดินแดนเหล่านั้น อย่างไรก็ตามอิทธิพลของอังกฤษที่มีเหนือพม่าได้ทำให้ ขนชั้นปกครองสยามในเวลานั้นหันมาให้ความสนใจอังกฤษมากกว่าแต่ก่อน

เนื่องจากสามารถปราบพม่าซึ่งเป็นชาติที่สยามไม่สามารถปราบปรามลงได้ (วิไลเลขา ถาวรธนาสาร 2545: 26) การให้ความสนใจข้อมูลของอังกฤษในดินแดนพมานี้สะท้อนจากในคำให้การส่วนที่เป็นการเดินทางไปสืบราชการที่เมืองเมาะตาเลิม (หรือที่ปรากฏในเอกสารอื่นว่าเมืองมะละแหม่ง เมาะลำเลิง และเมาะลำไย) ซึ่งเมืองดังกล่าวนี้ตั้งอยู่ที่เมืองเมาะตะมะ และตามข้อสันนิษฐานที่อังกฤษทำกับพมานั้น ระบุไว้ว่า “...พระเจ้าอังวะยอมยกหัวเมืองที่อังกฤษได้ คือเมืองเร เมืองทวาย เมืองมะริด แลเมืองตะนาวศรี กับทั้งเกาะที่ขึ้นอยู่กับหัวเมืองเหล่านั้น กำหนดแต่ฝั่งใต้แม่น้ำสาละวินลงไปให้แก่อังกฤษ...” (สมเด็จพระยาตำราธิราช 2543: 585) ดังนั้นเมืองเมาะตาเลิมที่อยู่ใต้แม่น้ำสาละวินจึงตกเป็นเมืองในปกครองของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียโดยสิ้นเชิง

คำให้การท้าวเชื่อนแก้วเมืองตากผู้ไปสืบราชการเมืองเมาะตาเลิม จ.ศ.1205 (พ.ศ.2386) กล่าวถึงท้าวเชื่อนแก้วเมืองตาก ไปสืบราชการที่เมาะตาเลิม ได้ไปสอบถามข่าวศึกจากมองสวयी และมองจางตะคาว่าอังกฤษจะรบกับพม่าหรือไม่ ชาวเมืองทั้งสองจึงตอบว่าเหตุการณ์ยังสงบอยู่ ถ้าอังกฤษคิดจะรบกับพม่าก็คงจะปิดข่าวไว้มิให้ชาวเมืองรู้ ดังข้อความต่อไปนี้

ฯข้าฯ จึงถามมองสวयी มองจางตะคา ด้วยราชการอังกฤษ กับพม่าคิดอ่านจะรบพุ่งกันอย่างไรบ้าง มองสวयी มองจางตะคาบอก ฯข้าฯ ว่าสงบอยู่หาได้ยินว่าอังกฤษจะคิดอ่านอย่างไรไม่ ถ้าอังกฤษคิดราชการจะทำศึกกับพม่าเมืองอังวะ อังกฤษก็คิดอ่านกันแต่พวกอังกฤษปิดความเสีย หาให้พม่าเมืองเมาะตาเลิมรู้ไม่ กลัวจะเอาความไปบอกกับพม่าเมืองมัตตะมะ

(คำให้การท้าวเชื่อนแก้วเมืองตากผู้ไปสืบราชการเมืองเมาะตาเลิม จ.ศ.1205 เลขที่ 30)

ข้อความข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่าชนชั้นปกครองของสยามไม่ได้ประมาทอังกฤษ แต่พยายามติดตามข่าวสารที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ และในคำให้การฉบับเดียวกันนี้ได้แสดงให้เห็นว่าอังกฤษยังได้มีบทบาทในการกำหนด

นโยบายด้านเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากการออกกฎควบคุมราคาข้าวในเมือง
เมะตำเลิม ซึ่งข้อมูลในคำให้การระบุว่าข้าวในปีเถาะเบญจศกมีผลิตผลน้อย
กว่าข้าวในปีชวดจัตวาศก แต่อังกฤษบังคับให้มีการซื้อขายในราคาเท่าเดิม
พวกมอญพม่าให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเนื่องจากกลัวอังกฤษ สะท้อนออก
มาในคำพูดที่ว่า “...ถ้าพวกมอญพม่าขายข้าวราคาแพงขึ้นไปกว่าอังกฤษ
บังคับ กลัวอังกฤษจะเอาตัวไปทำโทษ เกลียดโดยน้อยโดยมากก็ต้องขายตาม
ราคาอังกฤษบังคับ...”

การปกครองของอังกฤษในเมืองเมะตำเลิมนั้นเป็นไปอย่างเข้ม
งวด ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างอังกฤษกับชาวเมือง คำให้การเรื่องสืบ
ราชการเมืองเมะตำเลิม จ.ศ.1207 (พ.ศ.2388) เลขที่ 5 เป็นกรณีตัวอย่าง
ที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้ง ขุนเทพคีรี ขุนศรีระวังไพร เดินทางไปเมะ
ตำเลิม สอบถามจากพระยาธนูจักรได้ความว่าเกิดไฟไหม้ที่ชุมชนหน้าเมือง
เมะตำเลิม ชาวเมืองจะปลุกเรือนในที่เดิมแต่อังกฤษห้าม ทำให้ชาวเมือง
หนีข้ามปากกลับไปอยู่เมืองเมะตะมะในเขตพม่าอย่างเดิม ดังข้อความที่ว่า

เมื่อ ณ วัน^๓ 2 ค่ำ (วันขึ้น 3 ค่ำ เดือนยี่) เพลากลางวัน
มอญทำให้ไฟไหม้ๆ ลามไปไหม้ตึกอังกฤษ 8 หลัง โรงโคสำหรับ
ศึก 2 หลัง โรงทหารรักษาปืนใหญ่ตึกปืนตึกดินสองหลัง กับไหม้
เรือนมอญพม่า 1700 หลัง แล้วพวกมอญพม่าจะตั้งเรือนลงที่
ไฟไหม้ อนุภิชาวะอเยปันเจ้าเมืองเมะตำเลิมหาให้ตั้งลงที่เดิม
ไม่ มอญพม่าเจ้าของที่โกรธอังกฤษพาครว्हนี้ข้ามปากไปอยู่ใน
เมืองมัตมะ 200 ครว्हเศษ แต่มอญพม่าที่ไม่ได้หนีไปเมืองมัตมะ
ออกตั้งอยู่นอกเมืองบ้าง เหนือเมืองบ้าง ใต้เมืองบ้าง มอญ
เลิงบอกความ ซ้ำๆ ดังนี้

(คำให้การเรื่องสืบราชการเมืองเมะตำเลิม จ.ศ.1207 เลขที่ 5)

เหตุผลสำคัญที่อังกฤษไม่ให้ปลุกเรือนในบริเวณไฟไหม้นั้น พระยาธนู
จักรบอกกับขุนนางเมืองตากทั้งสองไว้ว่า “...อังกฤษห้ามไม่ให้มอญพม่าปลุก

เรือนลงที่หน้าเมือง ถ้ามีราชการทัพศึกจะกีดทางปืน อังกฤษจึงหาให้ปลูกเรือนใหม่...” และจำนวนคนที่หนีไปเมืองเมตะมะในครั้งนี้ได้รับข้อมูลมาว่า “...เขตอังกฤษผู้ทำบัญชีไฟไหม้บอกพระยาธนจักรว่ามอญพม่าพากันหนีไปเมืองมัตมะ 200 ครว้เศษ...”

ข้อมูลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้สืบราชการให้ความสนใจเป็นพิเศษ และมีการซักถาม จดบันทึกข้อมูลไว้ในคำให้การคือเรื่องของการทหาร ดังตัวอย่างจากคำให้การหลวงยกกระบัตรไปสืบราชการเมืองเมะตำเลิม จ.ศ. 1206 (พ.ศ.2387) เลขที่ 8 ระบุไว้ว่าเมื่ออังกฤษได้ข่าวว่าพม่าจะยกทัพมาตีเมืองเมะตำเลิมคืน ได้มีการจัดการไว้ดังนี้

ทุกวันนี้เพลากลางคืนอังกฤษให้มอญพม่าชาวเมืองเมะตำเลิมกับอังกฤษกำกับกันกองละ 20 คน 30 คน มีดาบมีตะบองสำหรับมือทุกคน ตั้งกองอยู่เหนือเมืองกองหนึ่ง ท้ายเมืองกองหนึ่ง หน้าเมืองกองหนึ่ง หลังเมืองกองหนึ่ง แล้วให้ฝรั่งเข้าเป็นตัวนายพลละ 5 คน 6 คน เดินตรวจรายกันไปรอบเมือง ทางน้ำกำปั่นใหญ่กำปั่นเล็กบ้างทอดรายกันไปตั้งแต่เหนือเมืองตลอดไปจนท้ายเมือง มอญพม่าชาวเมืองเมะตำเลิมและพวกพม่าชาวเมืองเมะตำเลิม และพวกพม่าชาวเมืองมัตมะ ถ้าเพลาลบคำยิงปืนสัญญาณแล้วผู้ใดจะลงเรือข้ามไปมาพวกอังกฤษให้จับเอาตัวใส่ตะรางไว้ และเรือลูกค้ามอญพม่า ถ้าจอดอยู่ที่ท่าไหนก็ต้องบอกกำนันนายบ้านไว้ให้รู้

(คำให้การหลวงยกกระบัตรไปสืบราชการเมืองเมะตำเลิม จ.ศ.1206 เลขที่ 8)

อังกฤษได้นำวิธีการทหารอย่างใหม่ มาใช้ในการฝึกชาวมอญพม่าเมืองเมะตำเลิม ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นวิธีเดียวกับที่อังกฤษฝึกชาวพื้นเมืองอินเดียตั้งเป็นกองทหารซิปอย ในคำให้การได้กล่าวไว้ว่ามีการหัดยิงปืนการจัดระเบียบแถวอย่างอังกฤษ ดังข้อความที่ว่า

เพลากลางวัน ซ้ำๆ กับพระสุริยะไปเที่ยวในเมืองเมะด่า
เลิม เห็นทหารอังกฤษฝรั่งชาวคำหัดยั้งป็นคาบศิลาเย็นเรียงกัน 4
แถวๆ ละ 40 คนเศษ แล้วเห็นพวกมอญพม่าหัดยั้งป็นเดินเรียง
กันเป็นแถวเหมือนกับพวกอังกฤษ ประมาณแถวละ 30 คน เข้า
กันทั้งอังกฤษ มอญ พม่า ประมาณ 300 คน แต่ป็นใหญ่นั่น ๆ
ซ้ำๆ หาเห็นอังกฤษหัดยั้งไม

(คำให้การหลวงยกกระบัตรไปสืบราชการเมืองเมะด่าเลิม จ.ศ.1206 เลขที่ 8)

เหตุการณ์ที่กล่าวถึงข้างลือว่าพม่าจะมาตีเมืองเมะด่าเลิม เมื่อ พ.ศ.
2387 ตรงกับรัชกาลพระเจ้าแสรงแมง (สารวดี) ครองแผ่นดินพม่า กษัตริย์
พระองค์นี้ทรงเคยเป็นแม่ทัพมาก่อน และทรงคิดเตรียมการทำสงครามกับ
อังกฤษ ในช่วงนั้นทรงนำกองทัพลงมาเมืองย่างกุ้งเพื่อบูชาเจดีย์พระเกศ
ธาตุ และจัดงานมหรสพสมโภช ทำให้ฝ่ายข้าหลวงอังกฤษคิดว่าทัพพม่าจะ
บุกตีเอายะไข่และตะนาวศรีคืน จึงได้วางกำลังทหารในดินแดนทั้งสองแห่ง
นั้น แต่พระเจ้าแสรงแมงมิได้โจมตีอังกฤษแต่อย่างใด เมื่อเสด็จกลับกรุง
อมรปุระเหตุการณ์ทั้งหมดจึงคลี่คลายสงบลง (หม่องทินอ่อง 2548: 224)

นอกจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพบ้านเมืองเมะด่าเลิมที่อังกฤษเข้าปก
ครองแล้ว คำให้การที่เกี่ยวกับการสืบราชการยังสะท้อนให้เห็นถึงนโยบาย
ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอังกฤษได้เป็นอย่างดี ในคำให้การของหลวง
พลเมืองตาก จ.ศ.1209 (พ.ศ.2390) เลขที่ 165 กล่าวถึงมองสวเยอ กับ
มองฉินทุก วิวาทกันด้วยเรื่องไม้ขอนสัก กรมการเมืองตากจึงชำระความ
แต่มองฉินทุกอ้างว่าตนเป็นคนในบังคับของอังกฤษไม่ควรขึ้นศาลของฝ่าย
ไทย หลวงพลเมืองตาก พร้อมด้วยขุนโกษานุรักษ์ และแสนปัญญา จึงต้อง
นำตัวทั้งคู่ไปยังเมืองเมะด่าเลิมเพื่อให้ฝ่ายข้าหลวงของอังกฤษชำระความ
เมื่อไปถึงฝ่ายเจ้าหน้าที่อังกฤษได้ไต่ถามถึงสาเหตุที่ต้องมาชำระความ หลวง
พลเมืองตากได้ตอบไปว่าเห็นแก่มิตรระหว่างสยามกับอังกฤษดังข้อความ
ต่อไปนี้

ขุนนางอังกฤษขุนนางมอญให้ล่ำมถาม ขำว่า ว่าเมืองตาก
อาญาไม่มีฤ ทำไมจึงไม่เอามองสวเจจำใส่คุกเสียเล่า กลัวมอง
สวเจฤ ขำว่า ตอบว่าจะทำตามกฎหมายสำหรับบ้านเมืองก็ได้
เห็นว่าเมืองเป็นไมตรีกันจึงไม่ทำ มิใช่จะกลัวมองสวเจนั้นหาไม่
ขุนนางอังกฤษพูดกับ ขำว่า แต่เท่านี้ ขำว่า ก็พากันกลับมา

(คำให้การของหลวงพลเมืองตาก จ.ศ.1209 เลขที่ 165)

ผลของการชำระความในครั้งนี้ไม่ปรากฏแน่ชัด เพราะต้นฉบับคำ
ให้การดังกล่าวชำรุด ทำให้เนื้อความส่วนท้ายหายไป แต่จากเนื้อความที่ยก
ตัวอย่างมาแสดงให้เห็นว่าทางฝ่ายสยามได้ตระหนักถึงอำนาจของอังกฤษ
เมื่อเกิดเหตุวิวาทกับคนในบังคับ จึงยอมผ่อนตามนโยบายของทางอังกฤษ
เพื่อไม่ให้เสียทางไมตรีระหว่างสองอาณาจักรนั่นเอง

2. อิทธิพลของอังกฤษในจีน

อิทธิพลของอังกฤษในจีนที่พบในคำให้การสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์สงครามฝิ่น พ.ศ.2385
ความขัดแย้งระหว่างจีนกับอังกฤษมีสาเหตุสำคัญสืบเนื่องมาจากความเป็น
มหาอำนาจทางทะเลของอังกฤษหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ค.ศ.1760
อังกฤษได้มาติดต่อค้าขายกับจีนช่วงราชวงศ์แมนจู ทางกรเงินอนุญาตให้
ค้าขายที่เมืองกวางตุ้งเพียงแห่งเดียว และห้ามติดต่อค้าขายกับพ่อค้าจีน
โดยตรง แต่ต้องติดต่อค้าขายผ่านสมาคมโคฮอง (Cohong Merchants)
เท่านั้น อีกทั้งจีนถือว่าตนเป็นศูนย์กลางอารยธรรมโลกจึงไม่ยอมติดต่อกับ
ตะวันตกซึ่งถือว่ามิวัฒนธรรมที่ต่ำกว่า เป็นเหตุให้บรรดาพ่อค้าอังกฤษไม่
พอใจเป็นอย่างยิ่ง ต่อมาอังกฤษได้นำฝิ่นจากอินเดียไปค้าขายในจีน ทำให้
ชาวจีนติดฝิ่นเป็นจำนวนมาก และทำให้ชาวจีนมีสุขภาพทรุดโทรมลง ส่วน
อังกฤษได้รับผลกำไรเป็นจำนวนมาก และจีนได้ออกกฎหมายห้ามสูบฝิ่นใน
ปี พ.ศ.2343 (ศตวรรษ พันธุพงศ์ 2553: 196) เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้ง
นำไปสู่สงครามในที่สุด

สำเนาคำให้การทูตเล่ม 1-2 เรื่องจำทูลพระราชสาส์นออกไปกรุงปักกิ่ง จ.ศ.1205 (พ.ศ.2386) เป็นคำให้การของคณะราชทูตสยามที่ไปจิ้มก้องถวายบรรณาการที่กรุงปักกิ่ง ตรงกับรัชกาลจักรพรรดิเต๋าทกวง จิน ในขณะนั้นอยู่ในช่วงที่แพ้สงครามฝิ่นมาเพียง 1 ปี ราชทูตไทยสอบถามโจท่งขุนนางจีนผู้นำเข้าฝิ่นพระจักรพรรดิเกี่ยวกับเรื่องอังกฤษรบเมืองจินโจท่งกล่าวแก่ราชทูตเกี่ยวกับสงครามครั้งนั้นว่า

โจท่งเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่ามีขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่ง(ชื่อ) คี๊กักราบทูลพระเจ้าปักกิ่งว่าจงตีเมืองกวางตุ้งเอาฝิ่นของอังกฤษเผาเสีย แล้วจะให้เงินก็ทำให้ไม่ อังกฤษจึงยกมาตีเมืองกวางตุ้ง พระเจ้ากรุงปักกิ่งมีรับสั่งว่าจงตีเป็นขุนนางผู้ใหญ่ พุดจาเป็นอุปายล่อลวงดังนี้หาถูกต้องประเพณีไม่ ให้คี๊กักรับข้าหลวงลงไปเมืองกวางตุ้งจัดแจงว่ากล่าวชำระเงินค่าฝิ่นให้กับอังกฤษเสียให้เสร็จ ให้อังกฤษไปซื้อขายเหมือนอย่างแต่ก่อน คี๊กักลงไปเมืองกวางตุ้งชำระเงินค่าฝิ่นของอังกฤษหกร้อยหมื่นเหรียญให้กับอังกฤษแล้ว คี๊กัก็มีหนังสือบอกความขึ้นไปกราบทูลพระเจ้ากรุงปักกิ่งมีรับสั่งให้หาจงตีเมืองกวางตุ้งขึ้นไปถอดเสียจากขุนนางเนรเทศเสียจากบ้านเมือง ตั้งขีเยียงเป็นจงตีหมู่อีกลงมาอยู่เมืองกวางตุ้ง

(สำเนาคำให้การทูตเล่ม 2 เรื่องจำทูลพระราชสาส์นออกไปกรุงปักกิ่ง

จ.ศ.1205 เลขที่ 171/ก./2.)

“จงตี” เมืองกวางตุ้งที่เผาฝิ่นอังกฤษนั้น เป็นตำแหน่งของข้าหลวงที่ดูแลเมืองกวางตุ้ง ซึ่งขณะนั้นราชสำนักจีนแต่งตั้งให้หลินเจ้อสีเป็นผู้ดำเนินนโยบายปราบฝิ่นซึ่งเป็นสินค้าต้องห้าม หลินเจ้อสี

กวาดล้างและยึดฝิ่นจากพ่อค้าอังกฤษได้ถึงสองล้านชั่งเงินมาเผาทิ้งที่หาดทรายชายฝั่งทะเลหูเหมินใช้เวลาเผาทั้งสิ้น 3 สัปดาห์ ทางรัฐบาลอังกฤษไม่พอใจจึงเรียกร้องให้ทางการจีนชดใช้ค่าเสียหาย ต่อมากองเรือ

อังกฤษได้เข้าไปปิดปากแม่น้ำเป่ยเหอเพื่อบุกขึ้นเหนือซึ่งใกล้กับกรุงปักกิ่ง ทางจีนจึงให้ฉีซาน ผู้ว่ามณฑลจี๋ลี้มาเจรจาให้กองทัพอังกฤษหยุดบุกขึ้นเหนือและถอนทัพไปที่กวางโจว ทางอังกฤษตอบตกลง จากเหตุการณ์ครั้งนี้ ส่งผลให้หลินเจ๋อสีถูกปลดเนรเทศไปอยู่อีลี่ (ซินเจียงในปัจจุบัน) และฉีซาน ได้รับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการกวางซีและกวางตุ้งแทน (ทวีป วรรณสิข 2551: 575-579) สอดคล้องกับข้อมูลของโจท่งในคำให้การที่บอกว่าจักรพรรดิเต้ากวงปลดจางตี้คนเก่าออก

ข้อมูลในคำให้การข้างต้นกล่าวไว้เฉพาะเพียงเหตุการณ์ก่อนหน้า สงครามใหญ่ พ.ศ.2385 ซึ่งโจท่งไม่ได้เล่าให้ราชทูตไทยฟังเนื่องจากเป็น ความพ่ายแพ้ครั้งใหญ่ของจีน ภายหลังจากการเจรจาของฉีซาน อังกฤษไม่ ยอมรับเพราะผู้แทนเรียกร้องไม่มากพอ จึงได้ส่งผู้แทนคนใหม่มาเจรจากับ จักรพรรดิเต้ากวงโดยตรงแต่ไม่ได้ผล จีนระดมกองกำลังเข้าต่อสู้ และได้ยิง เรือรบอังกฤษ ทางอังกฤษจึงตอบโต้โดยการจมเรือรบของจีนและยิงถล่ม เมืองกวางตุ้ง พร้อมทั้งบุกไปจนถึงเมืองหนานกิง จีนสู้ไม่ได้จึงยอมลงนาม ในสนธิสัญญานานกิง (ศฤงคาร พันธุพงศ์ 2553: 198)

ในคำให้การของราชทูตไทยยังได้บันทึกความขัดแย้งระหว่างจีนและ ฝรั่งเศสที่กระทบกระทั่งกันไว้ในตอนท้ายว่าที่เมืองกวางตุ้งเกิดเหตุฝรั่งเศสเอาปืนยิง ชาวจีนตาย ดังความที่ว่า

ฝรั่งเศสคำที่ 13 ห้างพาหุญกรรยามาที่ห้าง พวกจีนชวน กันไปดูกรรยาฝรั่งๆ โกรธเอาปืนในมือเล็งยิงถูกพวกจีนตายคนหนึ่ง พวกจีนผู้ตายเข้ากลุ่มรวมจะตีฝรั่ง ความรู้ไปถึงจงดักๆ ให้ ทหารจีนไปห้ามปรามพวกจีนไว้ว่าอย่ารุ่มร่ามกันแล้วจะชำระให้ จงดักให้มาขอเอาตัวฝรั่งที่ยิงคนตายไปชำระ นายทหารฝรั่งว่ากับ ทหารจีนว่าถ้าพวกฝรั่งฆ่าพวกจีนตาย ฝรั่งเศสจะทำโทษให้เหมือน กัน แต่ว่ากล่าวกันอยู่หลายเพล่าฝรั่งเศสขอเสียเงินให้กับพี่น้องจีน ผู้ตาย 400 ตำลึง จะเสียให้กับขุนนางเป็นสินบนมากน้อยเท่าใด

หาทราบไม่ ความก็เจ็บกันไป

(สำเนาคำให้การทูตเล่ม 2 เรื่องจำทูตพระราชสาส์นออกไปกรุงปักกิ่ง

จ.ศ.1205 เลขที่ 171/ก./2.)

กรณีดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าจีนไม่มีอำนาจจัดการกับชาวอังกฤษ ได้อย่างเด็ดขาด เนื่องจากสงครามฝิ่นที่จีนแพ้นั้นได้พิสูจน์ว่าจีนไม่ใช่ ศูนย์กลางของโลกอีกต่อไป หากแต่ชาติตะวันตกที่จีนเคยมองว่าเป็น “คน ป่าเถื่อน” นั้นกลับมีแสนยานุภาพที่เหนือกว่า อีกทั้งในสนธิสัญญานานกิง ระบุไว้ว่าผู้มีสัญชาติอังกฤษจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย จีน (ทวีป วรดิolk 2551: 581) จึงตักผู้ดูแลวางตั้งจึงไม่สามารถนำตัวชาว อังกฤษมาลงโทษได้ จึงตกลงยอมความรับเงิน 400 ตำลึงมาชดใช้ให้ญาติผู้ เสียชีวิตแทน และปล่อยให้เรื่องเจ็บหายไปในที่สุด

นอกจากนี้ เมื่อราชทูตไทยเดินทางกลับได้กล่าวถึงสภาพของเกาะ “ฮ่องกง” หรือเกาะฮ่องกงที่จีนต้องยกให้อังกฤษว่าอังกฤษส่งทหารไป ประจำการ บนเกาะมีชาวจีนอยู่อาศัยน้อยกว่าชาวอังกฤษ แต่ยังคงมีชาวจีน จากเมืองกวางตุ้งเดินทางไปติดต่อค้าขายที่เกาะฮ่องกง ดังข้อความต่อไปนี้

ฮ่องกงนั้นข้าพเจ้าสืบได้ความว่าฝรั่งนายทหารมาตั้งรักษา
อยู่นายหนึ่งแต่จะชื่อไร มีพวกทหารอยู่เท่าใดหาได้ความไม่ คนใน
ฮ่องกงจีนไปอยู่น้อยฝรั่งอยู่มากกว่าจีน จะมากสักเท่าไรนั้นหาได้
ความไม่ ลูกค้าจีนเมืองกวางตุ้ง ก็ไปมาค้าขายอยู่ที่ฮ่องกงไม่ขาด

(สำเนาคำให้การทูตเล่ม 2 เรื่องจำทูตพระราชสาส์นออกไปกรุงปักกิ่ง

จ.ศ.1205 เลขที่ 171/ก./2.)

เหตุการณ์สงครามฝิ่นในครั้งนั้นแสดงให้เห็นถึงอำนาจทางทหารของ อังกฤษที่สามารถพิชิตจีนซึ่งในอดีตเป็นศูนย์กลางของการค้าในเอเชียได้ อย่างสิ้นเชิง และเนื้อความในคำให้การนี้แสดงให้เห็นว่าชนชั้นปกครองของ สยามตระหนักถึงภัยจากการล่าอาณานิคมจึงพยายามติดตามสถานการณ์ ในเมืองจีนอยู่ตลอดเวลา

3. อิทธิพลของฝรั่งเศสในเวียดนาม

ฝรั่งเศสเป็นอีกประเทศหนึ่งที่แผ่อิทธิพลมายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความต้องการของฝรั่งเศสต่อดินแดนแถบนี้คือ ต้องการใช้เป็นเส้นทางในการขยายอำนาจ และสร้างเครือข่ายการค้าไปยังดินแดนญวนนานในจีนซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญ ดังนั้นเวียดนามจึงมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นฐานที่มั่น เนื่องจากมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นทางสำคัญที่จะเข้าไปยังญวนนานได้ (ไกรฤกษ์ นานา 2556: 282-283) ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับฝรั่งเศสในระยะแรกเป็นไปอย่างราบรื่น ในช่วงรัชกาลของพระเจ้าเวียดนามยาหลง (องค์เซียงสือ) เวียดนามมีการร่วมมือกันทางการทหารกับฝรั่งเศส และอนุญาตให้บาทหลวงฝรั่งเศสเผยแผ่ศาสนาได้อย่างเสรี แต่ในช่วงรัชกาลต่อมาคือพระเจ้ามินมาง พระเจ้าเทียวตรี พระเจ้าตือตึกซึ่งตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นโยบายของเวียดนามได้เปลี่ยนไปต่อต้านศาสนาคริสต์ทำให้ฝรั่งเศสใช้เป็นสาเหตุสำคัญในการต่อสู้กับญวน

จดหมายคำให้การตั้งศาลูเรื่องไปสืบราชการทางเมืองญวน จ.ศ. 1211 (พ.ศ.2392) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของเวียดนามและฝรั่งเศสตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าเวียดนามยาหลงจนถึงแผ่นดินพระเจ้ามินมางไว้ดังนี้

เมื่อเจ้ายาลองออกจากกรุงเทพฯ ออกมาทำศึกกับองไตรเซิน ครั้นนั้นเจ้าฝรั่งมังกะเลอได้ให้กำปั่นบรรทุกปืนลูกกระสุนดินประสิวมาช่วยกันรบกับญวนไตรเซิน ฆ่าฟันกับญวนไตรเซินแพ้ได้ฆ่าฟันกันตายเสียสิ้น ได้บ้านเมืองมากับเจ้ายาลองเสวยราชย์มา เจ้าฝรั่งมังกะเลอได้จัดบาทหลวงฝรั่งมาให้รำเรียนกฎหมาย ญวนก็เข้ารับฝรั่งเป็นอันมาก แล้วให้ฝึกสอนให้ทำปืนใหญ่ปืนน้อยทำลูกกระสุนยิงไปตกลงให้แตก ได้รำเรียนกับบาทหลวงได้เสร็จแล้ว ก็อยู่เย็นเป็นสุขมาด้วยกัน ไม่มีรังเกียจกัน

(จดหมายคำให้การตั้งศาลูเรื่องไปสืบราชการทางเมืองญวน จ.ศ.1211 เลขที่ 5)

ข้อความข้างต้นกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้ายาลอง หรือองเชียงสือ เชื้อพระวงศ์เวียดนามราชวงศ์เหงียนซึ่งขณะนั้นลี้ภัยทางการเมืองมาพึ่งไทย ได้หนีออกจากกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2332 เพื่อไปศึกษากับกบฏญวนไตรเงิน ครั้งนั้นองเชียงสือได้รับความช่วยเหลือจากบาทหลวงชาวฝรั่งเศส ชื่อปิญโญ เดอ แบแอน กราบทูลขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 แต่ฝรั่งเศส เกิดการปฏิวัติในปี ค.ศ.1789 (พ.ศ.2332) บาทหลวงปิญโญ เดอ แบแอน จึงดำเนินการขออาสาสมัครฝรั่งเศส และอาวุธมาช่วย จนกระทั่งยึดเมืองเว้ เมืองฮานอยได้ใน พ.ศ.2344 และ พ.ศ.2345 ตามลำดับ (ศิวพร ชัยประสิทธิกุล 2543: 132-133) เนื้อหาในคำให้การระบุว่า “เจ้าฝรั่งมังกะเลอ” ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะหมายถึงพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ตามความเข้าใจของผู้ให้การได้ส่งดินปืนดินประสิวมาช่วย หลังจากท้องเชียงสือเสวยราชย์เป็นพระเจ้ายาลองแล้ว ทรงให้เกียรติชาวฝรั่งเศสที่สนับสนุนพระองค์ ทรงอนุญาตให้พวกมิชชันนารีเผยแผ่คริสต์ศาสนาในเวียดนามได้อย่างสะดวก เป็นเหตุให้ฝรั่งเศสมีความใกล้ชิดกับราชสำนักเวียดนามทั้งการเมืองและการค้า

หลังจากพระเจ้ายาลองเสด็จสวรรคตใน พ.ศ.2363 พระเจ้ามินมาง ขึ้นเสวยราชย์สืบต่อมา พระองค์นับถือลัทธิขงจื้อและนิยมวัฒนธรรมจีน จึงไม่สนับสนุนบรรดาบาทหลวงอีกต่อไป โปรดให้มีการประหารบาทหลวง และชาวคริสต์เป็นจำนวนมาก (Hall 2006: 603) นโยบายนี้ยังสืบต่อมา ถึงรัชกาลของพระเจ้าเทียวตรี มีการกำจัดชาวคริสต์และนำบาทหลวงไปคุมขังไว้เพื่อรอการประหาร ต่อมาในปี พ.ศ.2388 พลเรือเอกเซซิล ผู้บังคับการกองพลราชาวีฝรั่งเศสเรียกร้องให้เวียดนามปล่อยตัวบาทหลวง เลอแฟร์ สังฆราช

อพอสโตลิกประจำภาคตะวันตกของเวียดนามได้ พระเจ้ามินมางทรงยอมเนื่องจากฝรั่งเศสขู่จะยิงเมืองดานัง (ตูราน) ด้านบาทหลวงเลอแฟร์หนีกลับเวียดนาม แต่ถูกจับได้อีกครั้ง พลเรือเอกเซซิลจึงใช้เป็นข้ออ้างในการบุกเวียดนามในปี พ.ศ.2390 (Joseph 1979: 57-58) ตรงกับปีสุดท้ายในรัชกาลพระเจ้าเทียวตรี ท้าฝรั่งเศสได้เข้าสู่อำนาจปกครองเรือเวียดนาม ใช้ปืนใหญ่ยิงเรือ

สำเภาและเรืออื่นๆ ของเวียดนามเสียหายเป็นจำนวนมาก ในจดหมายคำให้การตั้งศาลเรื่องไปสืบราชการทางเมืองญวน จ.ศ.1211 (พ.ศ.2392) ได้กล่าวถึงการสู้รบกับกองเรือในครั้งนั้นไว้ว่า

ครั้นเจ้ายาลองถึงอนิจกรรมแล้ว เจ้ามินมางผู้ลุกขึ้นสวຍ
ราชกินบ้านเมืองทำใจชั่ว ให้ฆ่าฟันราษฎรญวนที่เข้ารีตฝรั่งแล้ว
ให้เรือวัดวาอารามทิ้งเสียสิ้น ความดังนี้ผู้ตั้งผู้รู้จึงแต่งกำปั่น 5
ลำเข้ามารบกับญวน อ้ายฝรั่งยังสำเภาย้ายญวนแตกเป็นอันมาก

(จดหมายคำให้การตั้งศาลเรื่องไปสืบราชการทางเมืองญวน จ.ศ.1211 เลขที่ 5)

คำให้การฉบับดังกล่าวให้ข้อมูลที่ว่าหลังจากเหตุการณ์สู้รบในปีก่อน สัมฤทธิ์ศึก ตรงกับ พ.ศ.2391 “เจ้ามั่งกะเลอ” ได้ส่งปืนกระสุนดินดำและเงินลงเรือ 18 ลำมาขอใช้เจ้าเวียดนามและมาขอเป็นไมตรีเหมือนครั้งแผ่นดินพระเจ้ายาลอง ขณะนั้นตรงกับรัชกาลของพระเจ้าติอตก ทางเวียดนามยังคงปฏิเสธและปิดประเทศไม่รับไมตรีคบค้ากับฝรั่งเศส และให้เสริมกำลังทหารคอยระวังฝรั่งเศสซึ่งมาตั้งทัพอยู่ที่เกาะเทอเทียนหน้าเมืองเว้ ดังเหตุผลที่ระบุว่า

ฝรั่งคิดล่อลวงเป็นไมตรีไปมาสนิทแล้วจะได้คิดเอาเมืองเว้
ได้โดยง่าย ฝรั่งคิดแต่จะตีเมืองจินแซกพม่าทุกปี จึงให้ทำหนังสือ
องโบบังคับออกมาทุกหัวเมืองให้เกณฑ์คนจัดสำเภากับเรือรบให้
ยกออกไปทอดสมออยู่ที่ปากน้ำนอก ระวังฝรั่งสำราญซึ่งมาจอด
กำปั่นอยู่ที่เกาะเทอเทียน ทุกวันนี้ฝรั่งมาปลุกเหยาเรือนมั่นคง
หมายจะเอาเกาะเทอเทียนเป็นที่อยู่ของมัน

(จดหมายคำให้การตั้งศาลเรื่องไปสืบราชการทางเมืองญวน จ.ศ.1211 เลขที่ 5)

จะเห็นได้ว่านโยบายการต่างประเทศในสมัยพระเจ้าติอตก ยังคงต่อต้านชาวคริสต์และฝรั่งเศสอย่างต่อเนื่อง คำให้การอีกฉบับหนึ่งคือคำให้การตั้งศาลเตเวียน, ตั้งศาลญวนกับคำให้การมโนสงครามเขมร เรื่อง

เจ้าเวียดนามตาย จ.ศ.1209 (พ.ศ.2390) กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่าง เวียดนามกับฝรั่งเศสไว้อีกแห่งหนึ่งว่า มโนสงครามไปสืบราชการทางเมือง ญวนในช่วงพลัดแผ่นดินจากพระเจ้าเหี้ยวตริมาสู่พระเจ้าตือตีก พบกับ ทนจือชาวญวนที่เข้ารีต ทนจือบอกว่าทางฝรั่งเศสจะยกกองเรือมารบกับ เวียดนามอีกครั้ง ดังนี้

แล้วทนจือบอก ๆ ข้าฯ อีกว่า ณ วัน ๆ 10 ปีมะแมนพคก บาทหลวง ณ เมืองฝรั่งเศสมีหนังสือมาถึงบาทหลวงฝรั่งเศสที่ แอบแฝงอยู่ในแขวงเมืองล่องโห ความในหนังสือว่าให้บาทหลวง ฝรั่งเศสอ่านรวบรวมพวกญวนที่เข้ารีตไว้ให้พร้อมมูล อย่าให้แต่ง ทั้งรีตฝรั่งได้ ณ วันเดือน 4 ปีมะแมนพคก เจ้าเมืองฝรั่งเศสจะ ให้กำปั่นรบ 300 ลำยกมาตีเมืองญวนอีก ทนจือเล่าความให้ ๆ ข้าฯ ฟังแต่เท่านี้

(คำให้การตั้งเคาตะเวียน,
ตั้งเคาฉนวนญวนกับคำให้การมโนสงครามเขมรเรื่องเจ้าเวียดนามตาย จ.ศ.1209 เลขที่ 165)

อย่างไรก็ตามฝรั่งเศสไม่ได้ยกกองทัพเรือมาตีเวียดนามซ้ำอย่างที่ ทนจือได้บอกเล่าในคำให้การ เนื่องจากขณะนั้นฝรั่งเศสเข้าร่วมสงคราม ไครเมียในยุโรป จนกระทั่งในปี พ.ศ.2438 ฝรั่งเศสได้ทำสงครามกับเวียดนาม อีกครั้ง และสามารถยึดเมืองไซ่ง่อนได้ในที่สุด

4. อิทธิพลฮอลันดาในอินโดนีเซีย (บาห์ลี)

ฮอลันดาหรือดัตช์ได้เข้ามามีอิทธิพลในเขตอินโดนีเซีย โดยเริ่มจาก การทำการค้ามีจุดประสงค์เพื่อนำเครื่องเทศไปจำหน่ายในยุโรป กลุ่มพ่อค้าชาวดัตช์ได้ตั้งสถานการค้าที่บันทัมในปี พ.ศ.2139 (ค.ศ.1596) ต่อมาจึง ได้ตั้งบริษัทอินเดียตะวันออกในปี พ.ศ.2145 (ค.ศ.1602) นโยบายในระยะ แรกของฮอลันดาเน้นการค้าเพียงอย่างเดียว แต่ช่วงปลายพุทธศตวรรษ ที่ 22 ฮอลันดาเริ่มยึดดินแดนในอินโดนีเซียโดยเริ่มจากเมืองบันทัม ขยาย

อิทธิพลเหนือหมู่เกาะเครื่องเทศได้สำเร็จในปี พ.ศ.2210 (ค.ศ.1667) ต่อมาช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 อิทธิพลฮอลันดาในอินโดนีเซียหยุดชะงักลงเนื่องจากสงครามนโปเลียนในยุโรป ฮอลันดาอยู่ฝ่ายฝรั่งเศส อังกฤษจึงเข้ามายึดอินโดนีเซียของฮอลันดา แต่อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นสงครามอังกฤษได้คืนให้ฮอลันดาตามเดิม ดังนั้นช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ฮอลันดาจึงพยายามขยายอำนาจครอบครองดินแดนในอินโดนีเซียเกือบทั้งหมดเนื่องจากมีความต้องการขยายการเพาะปลูก และต้องการสกัดกั้นอิทธิพลอังกฤษในเกาะบอร์เนียวเหนือ ในช่วงปี พ.ศ.2389-2413 ฮอลันดาได้ขยายอำนาจยึดเมืองทางตะวันออกของอินโดนีเซีย เช่น บอร์เนียว บาห์ลี จนถึงตอนใต้และตอนกลางของเกาะสุมาตรา (ศิวพร ชัยประสิทธิกุล 2543: 115-116)

การเริ่มขยายอำนาจของฮอลันดาไปยังบาห์ลีในปี พ.ศ.2389 ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คำให้การที่กล่าวถึงสงครามในครั้งนี้คือคำให้การจันทน์เรื่องบรรพบุรุษสินค้าไปจำหน่ายเมืองบาห์ลี จ.ศ.1208 (พ.ศ.2389) จันทน์เดินทางไปค้าขายยังเมืองบาห์ลี และได้อยู่ในเหตุการณ์ที่ “วิลันดา” หรือฮอลันดา ยกทัพมาตีเมืองบาห์ลี จันทน์กล่าวถึงเหตุการณ์ในต้นสงครามไว้ว่าฮอลันดาส่งคนมาแจ้งกับเจ้าเมืองบาห์ลีว่าให้เจ้าเมืองบาห์ลีปลูกเรือนสำหรับชาวฮอลันดาราวห้าพันคน แต่เจ้าเมืองตอบกลับไปว่าเมืองบาห์ลีไม่เคยมีชาวฮอลันดามาอยู่ ถ้าจะอยู่ก็ขอให้มาทำสงคราม จากนั้นฝ่ายบาห์ลีเตรียมชุดสนามพละทำแนวป้องกันไว้พร้อม ทางฝ่ายฮอลันดาได้นำเรือมาหยั่งกระแสน้ำที่ปากอ่าวหน้าเมือง และส่งกำปั่นไฟ 1 ลำ กำปั่นใหญ่ 2 ลำ มาทอดสมอที่หน้าเมืองบาห์ลี ฝ่ายจันทน์ขณะนั้นยังจอดเรืออยู่หน้าเมืองได้ไปเจรจาถามความกับทหารฮอลันดา ฝ่ายฮอลันดาตอบกลับว่าเหตุใดจันทน์จึงไม่รู้ว่าฮอลันดาจะรบกับบาห์ลี และเจ้าเมืองได้แจ้งข่าวหรือไม่ จันทน์ตอบว่าเจ้าเมืองบาห์ลีไม่ได้แจ้ง นายทหารจึงกล่าวแก่จันทน์ว่า “...เจ้าเมืองใยกระตือรือร้นมาว่า ถ้ากำปั่นมาถึงพร้อมกันแล้วให้รบเมืองบาห์ลีหลงใน 3 วัน ให้นายเรือเร่งทองเงินให้เสร็จแล้วกลับไปเสียเร็ว ๆ...”

จิ้งกัปกพยายามติดตามทองเงินที่ชาวเมืองค้างชำระค่าสินค้าไว้ แต่ยังไม่ครบจำนวนขาดเพียง 1 ใน 3 จึงขอผิดผ่อนกับทางฮอลันดา ทางฝ่ายฮอลันดาจึงยอมอีกครั้งหนึ่ง และให้ถอยเรือจิ้งกัออกให้พ้นทางป็น ทางเมืองบาห์ลีได้เตรียมการรบโดยการทำสนามเพละเป็นแนวป้องกันตามชายทะเล ชุดหลุมเป็นรูปฟันปลาไว้สำหรับยิงสู้รบ และเจ้าเมืองได้สั่งเรือเอนที่ใกล้กับทางป็นออกเสีย ต่อมาทางนายทหารฮอลันดาได้มาเตือนจิ้งกัให้ออนเรือออกไปเพราะเตรียมจะสู้รบกับบาห์ลี จิ้งกัก็ขอถอนหนใหญ่กับจิงลูกเรือที่ไปซื้อกาแฟ ณ เมืองมอญกลับมาเสียก่อน ทางฮอลันดาตัดสินใจสู้รบกับบาห์ลี จิ้งกัจึงอยู่ในเหตุการณ์และให้การเกี่ยวกับการสู้รบไว้ว่าฮอลันดานำเรือกำปั่น 20 ลำมาโจมตีโดยยิงปืนใหญ่ไปถูกโรงเรือนและสนามเพละของบาห์ลี จากนั้นฝ่ายฮอลันดายกพลขึ้นบกและสู้รบกับชาวบาห์ลี ดังความต่อไปนี้

ครั้นเพละเข้าโมงเศษข้าพเจ้าเห็นคนในลำกำปั่นใหญ่ที่มาทอดสมอเรียงกันอยู่ ทั้ง 20 ลำ ลงเรือบดลำละ 15 คนบ้าง 20 คนบ้าง ถือปืนคาบศิลาบ้าง ถือกระบี่บ้าง สาวเชือกน้ำมันสายสมอที่ไปทอดไว้ริมตลิ่งพร้อมกันทั้ง 20 ลำ เรือบดเข้าไปใกล้สนามเพละประมาณ 2 เส้นเศษเอาสายสมอผูกเรือบดแล้วก็ยิงปืนใหญ่ทุกลำๆ ไม่ได้หยุดเสียงปืนจนเพละเที่ยงจึงหยุด ข้าพเจ้าแลไปเห็นกำปั่นใหญ่ที่ทอดเรียงกันอยู่ยิงปืนใหญ่ขึ้นไปอีก 3 กระสุนๆ ข้ามสนามเพละไปตกกลางบ้านที่โรงยังไม่ได้รื้อ ห่างสนามเพละเข้าไปประมาณห้าเส้น กระสุนแตกออกจะถูกคนตายบ้างอย่างไร ข้าพเจ้าไม่ทราบ เห็นไฟไหม้โรงอยู่ประมาณสัก 5 บาท 6 บาทนาฬิกา (ราว 30-36 นาที 1 บาท=6 นาที) เปลวไฟดับลงแล้ว ข้าพเจ้าเอากลงส่องไปดูเห็นสนามเพละที่กลางพังราบลงกว้างประมาณ 2 เส้น ตึกกะปิตันป็นตึกก็ทลายลงด้วย พวกวิลันดาที่ในเรือบดทั้ง 20 ลำ สาวสายสมอเข้าไปจนถึงฝั่งแล้วก็

ขึ้นบกถือปืนคาบศิลาบ้าง ถือกระบี่บ้าง พวกกันกรูเข้าไปในสนาม
เพลาะ พวกบาทลีเลื่องขึ้นจากหลุมเอาปืนคาบศิลายิงเอาพวก
วิลันดาถูกเห็นล้มลงตายบ้าง ลำบากบ้าง พวกวิลันดาก็เอาปืน
ยิงถูกพวกบาทลีเลื่องบ้าง ลั่นคราวปืนพวกบาทลีเลื่องวิ่งเอาหอก
ไล่แทงพวกวิลันดาตายเป็นอันมาก ที่เหลือตายก็วิ่งหนีลงเรือรบ
สาวสายสมอกลับมาขึ้นกำปั่นใหญ่ วิลันดาจะคิดอ่านประการใด
ต่อไปนั้นข้าพเจ้าไม่ทราบ

(คำให้การจีนก๊กเรื่องบรรทุกสินค้าไปจำหน่ายเมืองบาทลี จ.ศ.1208 เลขที่ 33/ก.)

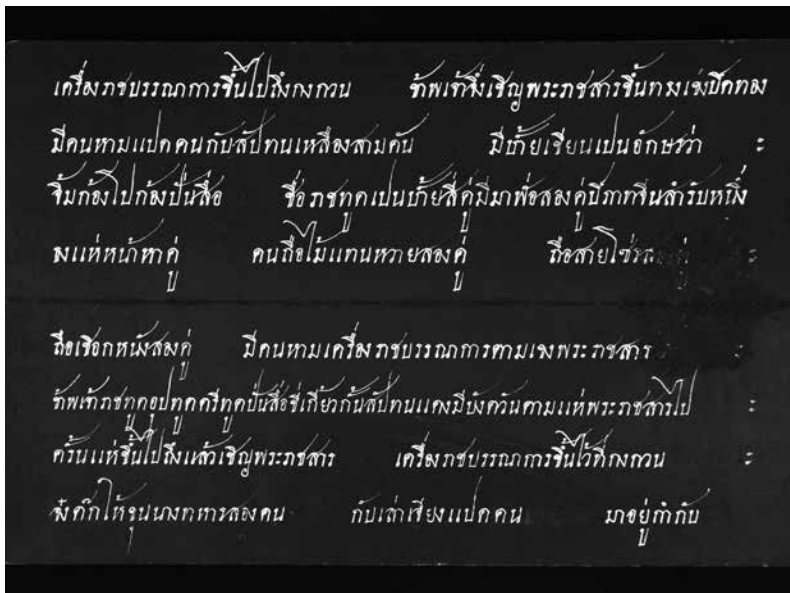
จีนก๊กเห็นว่าตนอยู่ในสถานการณ์ที่อันตรายจึงตัดสินใจตั้งต้นหนใหญ่
และลูกเรือ ถอนสมอแล่นเรือออกจากเมืองบาทลีกลับกรุงเทพฯ ทันที จึง
มิได้รู้ผลของสงครามในครั้งนี้ แต่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์อินโดนีเซียระบุ
ไว้ว่าสงครามใน พ.ศ.2389 ที่จีนก๊กได้รู้เห็นนี้เป็นสงครามครั้งแรก ต่อมา
ใน พ.ศ.2392 ฮอลันดาได้โจมตีบาทลีอีกครั้ง ชาวเมืองได้ต่อสู้อย่างดุเดือด
ผลของสงครามฮอลันดาสามารถผนวกเอาดินแดนได้บางส่วน (Hall 2006:
547)

บทสรุป

การล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกที่ปรากฏในคำให้การสมัย
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ทราบว่าชนชั้นปกครองของ
สยามในขณะนั้นได้รับรู้จากปากคำของผู้ให้การถึง 4 เหตุการณ์คือเหตุการณ์
ช่วงอังกฤษปกครองเมืองเมาะดำเล็มหลังจากพม่าแพ้สงคราม พ.ศ.2368
เหตุการณ์สงครามฝิ่น พ.ศ.2385 เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างฝรั่งเศส
กับเวียดนามในช่วงรัชกาลพระเจ้ายืนยงถึงพระเจ้าตือตีก และเหตุการณ์
ฮอลันดาทำสงครามกับบาทลี พ.ศ.2389 ซึ่งเป็นภัยจากการล่าอาณานิคมที่
เกิดขึ้นในอาณาจักรที่อยู่ใกล้เคียงกับสยามทั้งสิ้น และแสดงให้เห็นว่าชนชั้น
ปกครองของสยามได้รับรู้ข่าวสารในประเทศต่างๆ ที่ถูกล่าอาณานิคมก่อนที่

จะตัดสินใจและดำเนินการเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศต่อไป ดังจะเห็นได้จากคำให้การคำให้การของหลวงพลเมืองตาก จ.ศ.1209 (พ.ศ.2390) ที่กล่าวถึงกรณีพิพาทระหว่างมองฉินทุกซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษ กับมองสวยเอ ชาวเมืองตาก กรมการเมืองตากจึงตัดสินใจที่จะนำตัวคู่กรณีไปให้ข้าหลวงอังกฤษที่เมืองเมมาตะมะชำระความเพื่อป้องกันความขัดแย้งทางการเมือง อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการติดตามสถานการณ์การล่าอาณานิคมจากการสอบถามบุคคลที่เดินทางไปในประเทศต่างๆ ได้แก่ ผู้เดินทางไปสืบราชการ คณะราชทูต และพ่อค้า เรื่องราวเหล่านี้จึงเป็นข้อมูลสำคัญที่ทำให้ชนชั้นปกครองเริ่มให้ความสนใจถึงภัยที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นว่าก่อนที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จสวรรคตได้มีพระราชดำรัสให้ระวังถึงภัยจากตะวันตกว่า “...การศึกสงครามข้างญวนข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียทีแก่เขา การงานสิ่งใดของเขาคิดควรจะเรียนเอาไว้ ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว...” (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) 2547: 152)

ภาพตัวอย่าง เนื้อความจากต้นฉบับสมุดไทยดำของสำเนาคำให้การทูต เล่ม 1 เรื่องจำทูลพระราชา
 สาส์นออกไปกรุงปักกิ่ง จ.ศ.1205 (พ.ศ.2386) เลขที่ 147/ก./1 ซึ่งเก็บรักษาและให้บริการที่กลุ่ม
 หนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ

บรรณานุกรม

- ไกรฤกษ์ นานา, 2556. **คันธารัตนโกสินทร์ 4**. กรุงเทพฯ: ส.เอเชียเพรส (1989).
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2552. **พม่า ประวัติศาสตร์และการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา, 2543. **ไทยรบพม่า**. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.
- ทวีป วรดิกล, 2551. **ประวัติศาสตร์จีน**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ทวีศักดิ์ ล้อมลัม, 2542. **ประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยใหม่เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา, 2547. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- บัณฑิต ลิวชัยชาญ, 2545. **ภัยฝรั่งเศสสมัยพระนั่งเกล้าฯ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มติชน, 2545.
- บัดดินเจอร์, โจเซฟ, 2522. **ประวัติศาสตร์การเมืองเวียดนาม**. (แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- วิลาสวงศ์ พงศบุตร, 2531. “พระบรมราโชบายเกี่ยวกับประเทศตะวันตก.” ใน ม.ร.ว.ศุภวัญย์ เกษมศรี(บรรณาธิการ), **มหาเจษฎาบดินทรานุสรณ์** (หน้า 75-113). กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์.
- ศฤงคาร พันธุ์พงศ์, 2552. **ประวัติศาสตร์ยุโรป 2**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศิวพร ชัยประสิทธิ์กุล, 2543. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยสังเขป**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- หม่องทินอ่อง, 2548. **ประวัติศาสตร์พม่า**. พิมพ์ครั้งที่ 2. (แปลโดยเพ็ชรี สุมิตร). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ฮอลล์, ดี.จี.อี., 2549. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 3. แปลโดย ท่านผู้หญิงวรณัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

เอกสารตัวเขียน

- “คำให้การของหลวงพลเมืองตาก.” (จ.ศ.1209). สมุดไทยดำ. อักษรไทยภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 165. หอสมุดแห่งชาติ.
- “คำให้การจึ่งกักเรื่องบรรทุกสินค้าไปจำหน่ายเมืองบาหลี่.” (จ.ศ.1208). สมุดไทยดำ. อักษรไทยภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 33/ก. หอสมุดแห่งชาติ.
- “คำให้การตั้งเคาตะเวียน, ตั้งเคาณญวนกับคำให้การมโนสงครามเขมรเรื่องเจ้าเวียดนามตาย.” (จ.ศ.1209). สมุดไทยดำ. อักษรไทยภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 11. หอสมุดแห่งชาติ.
- “คำให้การท้าวเขื่อนแก้วเมืองตากผู้ไปสืบราชการเมืองเมาะตำเลิม.” (จ.ศ.1205). สมุดไทยดำ. อักษรไทยภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 30. หอสมุดแห่งชาติ.
- “คำให้การเรื่องสืบราชการเมืองเมาะตำเลิม.” (จ.ศ.1207). สมุดไทยดำ. อักษรไทยภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 5. หอสมุดแห่งชาติ.
- “คำให้การหลวงยกกระบัตรเรื่องสืบราชการเมืองเมาะตำเลิม.” (จ.ศ.1206). สมุดไทยดำ. อักษรไทยภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 8. หอสมุดแห่งชาติ.
- “จดหมายคำให้การตั้งเคาสุเรื่องสืบราชการทางเมืองญวน.” (จ.ศ.1211) อักษรไทยภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 5. หอสมุดแห่งชาติ.
- “สำเนาคำให้การทูตเล่ม 2 เรื่องจำทูลพระราชสาส์นออกไปกรุงปักกิ่ง.” (จ.ศ.1205). สมุดไทยดำ. อักษรไทยภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 147/ก./2. หอสมุดแห่งชาติ.